

L'acció comunitària al projecte Amunt.

“Un relat metodològic”.

INTRODUCCIÓ:

PROJECTE AMUNT

03

PART 1:

EL CAMÍ CAP A LA CONFIANÇA

Crear un grup en un espai de referència i vincular-l'hi

07

PART 2:

QUE EL REFUGI NO SIGUI UN HIVERNACLE

Millorar l'arrelament territorial

15

PART 3:

SEMBRAR ESPERANÇA

Millorar la capacitat d'autoorganització

21

MÉS ENLLÀ DEL PROJECTE:

ALGUNES REFLEXIONS

25

Aquest relat de l'itinerari de participació comunitària del Projecte amunt! ha estat elaborat per Laura Tomàs Canalís, Júlia Miró Batlle i Andrés González Rojas de la Direcció de Serveis d'Acció Comunitària.

Ajuntament de Barcelona

Setembre de 2023

PROJECTE amunt!

Avancem amb tu
cap a noves
oportunitats

Què és el projecte “Amunt”?

El projecte “Amunt!” és una iniciativa que neix d’un conveni entre l’Ajuntament de Barcelona i el Ministeri d’Inclusió, Seguretat Social i Migracions. Es tracta d’una prova pilot d’un model d’inserció sociolaboral i comunitària adreçat a persones de la ciutat de Barcelona que reben l’ingrés mínim vital (IMV) i que pretén tenir un impacte positiu en les seves vides en àmbits com la inserció laboral, el benestar emocional, les relacions socials o la participació comunitària.

El projecte es desplega a partir de diversos equips de treball que desenvolupen les línies de suport del projecte: seguiment social, formatiu, laboral i comunitari. Per tal d’avaluar-ne l’impacte les persones participants en el projecte estan dividides en dos grups: un grup de control, que no rep cap de les línies de suport, i un grup de tractament, al qual s’ofereix tot aquest suport personalitzat. El període d’intervenció amb les persones assignades al grup de tractament ha estat de dotze mesos, del setembre del 2022 al setembre del 2023.

L’acció comunitària del projecte “Amunt!”

Des de la part comunitària del projecte “Amunt!” s’han ofert, a totes les persones participants, espais de trobada grupal en casals de barri i centres cívics, amb la intenció de potenciar-ne els vincles i enfortir així el sentiment de comunitat i la capacitat d’autoorganització. Hem plantejat tres objectius que, en certa manera, coincideixen amb les tres fases de desenvolupament dels grups:

1. **Crear un grup en un espai de referència i vincular-l’hi:** el camí cap a la confiança.
2. **Millorar l’arrelament territorial:** que el refugi no sigui un hivernacle.
3. **Millorar la capacitat d’autoorganització:** sembrar esperança.

A continuació, explicarem com s’han dut a terme aquestes etapes i què s’ha treballat en cadascuna. Com que el desenvolupament no ha estat mai lineal, sinó que els tres objectius s’han anat alimentant i sobreposant els uns sobre els altres, aquest no és un relat de progrés: no tots els grups han evolucionat de la mateixa manera ni han passat per les tres fases o objectius plantejats. En total, s’han dinamitzat dotze grups amb les persones participants dividides per districtes:

- **Nou Barris Nord** (Ciutat Meridiana, Vallbona, Torre Baró, Canyelles i les Roquetes): Casal de Barri Torre Baró
- **Nou Barris Sud** (la Prosperitat, el Verdun, la Guineueta, Porta, el Turó de la Peira, Can Peguera i Vilapicina i la Torre Llobeta): Centre Cívic Torre Llobeta
- **Franja Besòs** (el Bon Pastor, Baró de viver i la Trinitat Vella): Centre de Vida Comunitària / Centre Cívic Trinitat Vella
- **Sant Andreu** (Sant Andreu, Navas, la Sagrera i el Congrés i els Indians): Casal de Barri Torre de la Sagrera
- **Gràcia i Sarrià:** Espai Jove La Fontana
- **Sants-Montjuïc i les Corts:** la Lleialtat Santsenca
- **Horta-Guinardó:** Casal de Barri Font d’en Fargues
- **Ciutat Vella:** Casal de Barri del Raval
- **L’Eixample:** Casal de Barri Espai 210
- **Sant Martí est** (Provençals del Poblenou, el Poblenou, la Vila Olímpica, Diagonal Mar): Casal de Barri del Poble Nou
- **Sant Martí oest** (la Verneda i la Pau, el Clot, el Camp de l’Arpa, Sant Martí de Provençals, el Besòs i el Maresme): Casal de Barri La Pau
- **Grup d’Homes:** local d’Impulsem a Ciutat Vella.

PART 1:

EL CAMÍ CAP A LA CONFIANÇA

Crear un grup en un espai de referència i vincular-l'hi

La vida, sin nombre, sin memoria, estaba sola.
Tenía manos pero no tenía a quien tocar.
Tenía boca, pero no tenía con quién hablar.
La vida era una, y siendo una era ninguna.
Entonces el deseo disparó su arco.
Y la flecha del deseo partió la vida al medio, y la vida fue dos.
Los dos se encontraron y se rieron.
Les daba risa verse, y tocarse también.

Eduardo Galeano

L'espai de referència comunitari és un espai setmanal de dues hores de durada per trobar-se amb altres participants del projecte. La premissa inicial pretén trencar amb la idea que les professionals ja sabem el que necessiten les persones i és per això que no es parteix d'un programa d'activitats preestablert, sinó que es faciliten i potencien els vincles personals per tal de construir-lo juntes a mesura que identifiquem les necessitats i els potencials de cada grup. En aquestes trobades, les educadores del Servei d'Acció Comunitària treballem sota el guiatge de les professionals de l'equip d'atenció social del projecte, que s'encarreguen de l'atenció i el seguiment individual a les persones, però que també participen en la gestió del grup.

1.1. El camí cap a la confiança

El primer pas per construir un espai de confiança és posar una atenció especial al caliu de l'acollida: es tracta d'encoratjar les participants a través de trucades o missatgeria instantània, de dedicar el temps previ a les sessions a prendre-hi cafè d'una manera distesa, de disposar les cadires en forma de cercle per poder-nos veure bé les cares, etc.

Malgrat que a la convocatòria insistim en el fet que es tracta d'una activitat totalment voluntària i les engresquem a venir a provar i decidir si allò els interessa, en les primeres sessions la gent arriba nerviosa i amb grans dosis d'escepticisme, i cal insistir en el fet que la no participació en cap cas no alterarà la percepció de l'ingrés mínim vital (IMV).

Moltes participants arriben als grups sense tenir gaire clar en què consisteix el projecte ni què hi fa cada professional, i és per això que cal situar la gent i aclarir-li què poden esperar de tots els itineraris que l'"Amunt!" els ofereix. L'esforç pedagògic de les primers setmanes fa que, segurament, tot i la incertesa sobre quina forma prendrà tot plegat, les persones que van venint a les trobades se sentin més ubicades i més com una part del projecte, i tinguin més capacitat per valorar què els pot aportar, decidir on volen posar l'energia i què en volen treure.

La construcció de l'espai no està exempta de dificultats. Durant les primeres sessions moltes participants exposen males experiències en la seva relació amb l'Administració, situacions en les quals s'han sentit poc acompanyades o directament enganyades, víctimes de maltractament institucional. Aquest fet explicaria el recel inicial envers el plantejament que els fem, basat en la voluntarietat i el compromís. En aquesta línia, al final del 2022, en la fase inicial de creació de grups, hi va haver una actualització de l'IMV per part de la Seguretat Social que alterava les quantitats mensuals de moltes participants, i la primera reacció va ser culpar el projecte "Amunt!" d'aquests canvis. Ens va tocar tornar a explicar que totes aquestes qüestions no tenen cap relació amb la seva participació al projecte.

Les persones que s'animen a participar en les trobades setmanals també encaren el repte que suposa socialitzar amb gent desconeguda després de la pandèmia i obrir-se a compartir coses amb altres persones. Les trobades grupals, precisament, fan que constatin que no estan soles, que no són les úniques que passen per un moment complicat, i que expressar-ho i compartir-ho els dona força.

“Al principio muchos veníamos porque pensábamos que nos quitaban la ayuda si no veníamos. El Proyecto Amunt era sinónimo de la ayuda: si no vas te la quitan. Pero luego nos dimos cuenta que no y cuando nos íbamos del grupo estábamos contentos, felices, alegres...”.

Gloria, de Baró de Viver

“Me ha gustado la libertad de poder elegir. En el sentido de que si no puedo venir no es un problema, que no es obligado. No es como si fuera una escuela o una receta que se tiene que aplicar estricta y ya está (...) He estado en otros proyectos donde todo era impuesto”.

Ernesto, de Les Corts

“Yo estaba muy estancada por la depresión, necesitaba un pequeño empuje para salir de casa, aquí lo he tenido, pero no me he sentido presionada si después no podía (...) Un sitio donde no sentirme juzgada o forzada, pasar un ratito para cortar la rutina y los malos pensamientos”.

Natalia, de Sants

1.2. Mandar obedeciendo

L'acció comunitària no l'hem inventada nosaltres: forma part del fet mateix de viure en societat. El nostre paper és, per tant, el de reconèixer l'experiència que la gent ja té i fer-la créixer; amb aquest objectiu hem incentivat la connexió de les persones amb allò que saben fer i que poden aportar a la resta, convençudes que cada persona és clau per al grup, que tothom té alguna cosa per aportar que pot enriquir-lo.

Vivim en un sistema ferotge que posa les necessitats productives per davant de les reproductives i que deixa al marge les persones que, pel motiu que sigui, no treballen, que estan malaltes o que es dediquen a les cures. Estar fora del mercat laboral sovint fa que la persona se senti exclosa i amb poca autoestima, amb la sensació que allò que fa no té valor. Posar èmfasis en els vincles implica reconèixer les cures i tot el treball reproductiu com una part fonamental per al sosteniment de la vida, i permet destacar totes les habilitats, els sabers i els coneixements que tenen a veure amb l'experiència.

Després d'haver viscut una situació personal complicada, reconèixer les habilitats i les potencialitats pròpies és clau per millorar la confiança i tornar a connectar amb la teva part més creativa i poderosa. En aquest sentit, hi ha hagut diverses participants que han compartit els seus talents amb la resta dels grups: la Marlen, per exemple, ens va impartir un taller de ioga per donar la benvinguda a la primavera; el Jorge va organitzar un taller de retrat; l'Antoni ens va oferir un taller de papiroflèxia; l'Ainee va cuinar *pakora*, la Nassira, tagín, el Jaime, unes truites... Si haguéssim de citar totes les persones que han compartit un trosset d'elles mateixes amb la resta, no acabaríem.

Però, i on queda, en tot això, el paper de l'educadora? Des del principi, hem mirat de crear un ambient de llibertat, un espai horitzontal on totes les participants siguem iguals. Tot i així, les educadores i els educadors som els professionals que impulsem les trobades, les convoquem i les dirigim, com a mínim, durant les primeres sessions. Per revertir o regular aquest rol de poder que se'ns ha assignat, procurem recuperar una idea popularitzada pels neozapatistes sorgits a les muntanyes de Chiapas a principis dels anys noranta: "mandar obedeciendo", manar obeint. Aquesta expressió ens permet pensar en una estructura horitzontal en la presa de decisions que creiem que és important aprofitar per a les nostres pràctiques educatives. Ens serveix per construir un tipus de relació educativa de caràcter dialògic i democràtic, on l'educador intervé a partir dels desitjos, les capacitats i les demandes de les persones participants. En la mateixa línia, els zapatistes diuen "preguntando caminamos", un lema que ens suggereix un desplaçament de les estructures i els objectius cap a una forma més experimental i flexible d'organització.

“Venía nerviosa al grupo porque yo no sé escribir ni leer muy bien, pero luego veo que no pasa nada. Entré para conocer más gente, para estar más sociable. He sentido mucho apoyo. Me sentía decaída y esto me ha despertado, me sentía muy metida en casa. A mí en mi calle me llaman “la viejita que da consejos”, porque me gusta hablar con la gente, que me cuenten”.

Antonia, de Torre Baró

Per traçar aquest camí, vam dedicar les primeres sessions a conèixer millor els membres dels grups mitjançant dinàmiques grupals on cadascú exposava els seus interessos i desitjos, però també fent servir metodologies artístiques, com la del teatre de l'oprimit. Per dur a terme aquests tallers vam gaudir del suport d'Utopia Barcelona, una entitat d'arts escèniques que creu en la potenciació de la capacitat creadora de les persones i en la necessitat que la comunitat s'apropriï de l'art i la cultura.

“Me gustó mucho también el primer día explicar lo que me gusta hacer y ver lo de los demás. Se vio que todos, con nuestras cosas, somos iguales, y que necesitamos compañía”.

Natalia, de Sants

“Me gustó el primer día la dinámica sobre nuestros intereses. Dar valor a lo que nos gusta, poner las cosas en común, al final ves que no somos tan diferentes”.

Sara, de Sants

Per a moltes, és la primera vegada que s'exposen a expressar-se a través del cos i, tot i que es destapen pors i inseguretats, afirmen que és alliberador poder-ho fer. Aquestes tècniques teatrals, a més, permeten qüestionar el model de societat, engegar una reflexió sobre la nostra naturalesa interdependent i constatar que només podem ser en relació. És justament a través de la relació amb l'altre que es construeix un aprenentatge que no està centrat en la tècnica, sinó que té a veure amb la nostra manera d'estar al món i de relacionar-nos, i que ens porta a identificar allò que ens oprimeix, però també allò que desitgem, allò que voldríem canviar.

Les activitats artístiques, com el teatre de l'oprimit, però també altres disciplines de les quals ens hem servit, com la ceràmica, la percussió o la fotografia, permeten desactivar la mirada única i sortir de la inèrcia per poder connectar amb un mateix i amb els altres des de llocs més creatius, més lliures. L'utilitarisme que domina el nostre context socioeconòmic actual s'estén per totes les àrees de les nostres vides, i sembla que les nostres accions no tinguin valor si no podem respondre amb claredat per a què serveixen. Sortir d'aquesta lògica per, simplement, compartir temps i presència amb els altres és transformador. A mesura que això va passant, les persones s'expressen d'una manera cada vegada més confiada i se senten escoltades i reconegudes.

A més de les activitats artístiques dins el grup, també hem organitzat sortides a museus com el MNAC, el Museu d'Història de Barcelona, el Museu Etnològic, el MACBA, el Museu Marítim, el Museu de les Ciències Naturals... En aquestes visites es generen converses sobre la història de la ciutat, que sempre està lligada a una història personal; s'hi debaten punts de vista sobre una mateixa obra d'art i, en definitiva, s'amplia la mirada a través del diàleg de l'encreuament de les maneres diverses d'acostar-se a la realitat.

“No ho coneixia i em va semblar un descobriment arribar a les emocions a través del cos i de manera grupal. Vaig sentir que no estava sola”.

Nur, del Poblenou

1.3. Un refugi al barri

Des del primer dia, la gent expressa l'alleujament de tenir un espai on sentir-se acompanyada d'altres persones que afronten dificultats similars. Les trobades setmanals s'acaben configurant com un espai recollit on poder estar i conversar, on aparcar per una estona les complicacions i les obligacions quotidianes i recuperar la capacitat de diàleg amb els altres.

Posar atenció als vincles entre totes les persones que participen en el projecte vol temps i molta presència, i coordinar un espai que es va fent a mesura que avança suposa tot un repte. En principi, l'únic que tenen en comú les persones participants és que són beneficiàries de l'IMV i que comparteixen un espai territorial relativament ampli: el del districte. Això fa que els grups siguin molt diversos quant a edat, procedència, i trajectòria professional i formativa. Aquesta diversitat, que d'entrada podria interpretar-se com un obstacle, ha acabat sent un dels punts forts del projecte i un dels aspectes que més valoren les persones que hi han participat:

“Siempre cuando hay gente se aprende algo. Otras culturas, otras maneras de hacer. con el Antonio, que es más mayor, con la Soumia que es de Marruecos aprendimos a hacer el cuscús...”

Juan, de La Verneda i la Pau

“Me ha encantado la diversidad del grupo, todos somos muy diferentes y estamos en nuestra propia burbuja cultural y no nos mezclamos. No hay otros sitios donde coincidas con mujeres árabes o latinas, por poner un ejemplo. Ver como todos luchamos por vivir, por nuestros deseos... me parece muy interesante poder vivir esta convivencia”.

Maria, de la Zona Franca

“Vivo en Barcelona hace 10 años y tengo amistades, pero la inserción de las personas que venimos de fuera normalmente se da con un tipo de personas muy concretas, personas que se parecen a nosotros. Por mi experiencia de vida los contactos que tengo son con un perfil concreto de persona. Entonces este soporte que da este grupo es una opción más que tienes para conocer gente diferente”.

Marta, de les Corts

“Al grup hi he trobat companyia, noves amistats, tresors. Molt esbarjo. Compartir idees és vital. Trobar coses en comú amb persones tan diferents: edat, cultura...; trobar exemples en els quals inspirar-se”.

Mireia, de la Prosperitat

Ha sido un lugar donde hablar, comentar cosas, compartir experiencias. No soy muy de hacer actividades.. Cambiar un poco la monotonía. Yo estoy cuidando de la iaia, de mi madre y pues era un momento que salía de casa, estaba bien, un momento para mí. Todo lo hago yo en mi casa y necesito momentos para hacer lo que me dé la gana. He conectado con esta parte mía; el grupo es un respiro”.

Mila, de la Pau

El temps que les persones que venen als grups es dediquen a si mateixes permet anar teixint la relació de la qual parlàvem més amunt. Com a educadores, hem mirat de propiciar aquest vincle amb cada participant, però, sobretot, hem insistit en la relació entre elles i hem intentat ser una part més del grup. Així, s'hi han anat generant unes dinàmiques de cures que no només passen per nosaltres: ja des del principi, una participant n'acompanyava una altra a un lloc que no coneixia, li trucava si no havia vingut al grup per assegurar-se que estava bé, duia unes infusions per a qui no li agradava el cafè, compartia un recurs que podia ser útil pel grup de WhatsApp, portava unes pastetes que havia preparat... De manera espontània, han anat sorgint petits gestos de generositat que en realitat eren enormes: una mà a l'espatlla d'una altra persona que s'ha obert a compartir una experiència dolorosa, una mirada còmplice, una paraula reconfortant.

A força de temps i confiança, les persones han anat trobant l'espai per explicar i narrar trossets de la seva història personal. A través de la complicitat que genera cuinar juntes, al grup de Torre Baró, format íntegrament per dones, s'entrellacen les històries personals de cadascuna i els relats sobre els diferents processos migratoris amb els consells culinaris, els records d'infantesa i de les mares i les àvies, les experiències de maternitat, etcètera. Es generen converses que no estan exemptes de discussions i discrepàncies. És interessant pensar en els conflictes com en oportunitats per reflexionar sobre la diferència i la comunicació i sobre els compromisos que assumim com a grup. Compartir aquests relats és, tot sovint, el punt de partida per qüestionar situacions normalitzades que estan carregades de racisme i de violència de gènere.

Sovint l'assistència és irregular, degut a la gran quantitat d'"incendis" que hi ha per apagar i a les situacions, en ocasions extremes, que moltes participants viuen; algunes no tenen llar, a d'altres els han tallat la llum, d'altres tenen grans deutes o bé han deixat de cobrar l'IMV i no tenen cap mena d'ingrés. Al llarg d'aquests mesos de projecte hem conegut els casos d'un gran nombre de persones que deixen de cobrar la prestació, sovint sense ser notificades i sense entendre'n els motius, ja que la comunicació amb la Seguretat Social és gairebé impossible: la línia telefònica específica per a consultes de l'IMV està saturada, i per internet no hi ha cites.

La prestació de l'IMV va néixer en plena crisi econòmica per la covid-19 per tal de garantir la cobertura de les necessitats bàsiques a persones en situació de vulnerabilitat extrema. En ser una prestació deslligada de les contribucions fetes anteriorment, hi poden accedir un gran gruix de ciutadans que no tenen ingressos derivats del treball. Tot i això, malgrat el seu pretès caràcter d'universalitat, cobrar-lo implica un llarg procés burocràtic per acreditar que es compleixen els criteris i, encara que les característiques de les persones cobradores són diverses, en la majoria dels casos la precarietat econòmica va lligada a una gran dificultat d'accés a la informació i a la gestió dels tràmits, cosa que fa que aquest procés sigui una autèntica odissea.

Com que l'IMV es regularitza de manera anual a finals d'any, en funció de les rendes de l'any anterior, sovint es reclamen imports que s'han percebut indegudament sense saber-ho i que ja s'han gastat. És per això que moltes de les persones que participen en el projecte tenen deutes desorbitats amb la Seguretat Social que no poden afrontar. En la majoria dels casos, els motius pels quals s'ha deixat de cobrar o bé es deuen diners no es comprenen en absolut, bé perquè no se'ls hi ha notificat o bé per la incomunicació i la dificultat d'accés que explicàvem més amunt. Moltes vegades, la raó administrativa que hi ha darrere d'aquestes decisions prové del fet que alguna persona

de la unitat de convivència té el DNI caducat o que hi ha una altra persona empadronada al pis que no forma part de la unitat de convivència.

Quan el procediment de la Seguretat Social és el correcte, sí que se'ls envia una carta informativa demanant que s'acreditin els canvis amb un marge de deu dies, però llavors triguen quatre mesos a pagar-ho de nou. Un cop resolt, es paga amb efectes retroactius, però, mentrestant, com s'afronta el dia a dia? Tot això fa que s'acabi generant una gran por a perdre la prestació que els permet sobreviure, cosa que fa que, fins i tot, algunes persones hagin rebutjat el pla d'ocupació perquè prefereixen assegurar-se el poc que cobren amb l'IMV més que no pas arriscar-se a perdre'l per una feina que només els durarà sis mesos.

Una de les prioritats de l'equip de professionals ha estat generar l'espai per compartir aquestes angoixes, i també posar sobre la taula no només les potencialitats sinó també les queixes que rodegen les dificultats amb què es troben les persones i que evidencien que hi ha unes lògiques sistèmiques que són injustes. Especialment des de l'equip d'atenció social, s'ha donat suport a les persones per fer les reclamacions pertinents, amb l'objectiu d'empoderar-les perquè esdevinguin subjectes actius de les solucions per als problemes que les afecten.

PART 2:

QUE EL REFUGI NO SIGUI UN HIVERNACLE

Millorar l'arrelament territorial

“L'educació com a pràctica de la llibertat, al contrari de la que es practica des de la dominació, implica la negació de l'home abstracte, aïllat, sol, deslligat del món, així com la negació del món com una realitat absent dels homes”.

Paulo Freire

El procés de creació de vincle entre les persones participants sempre ha anat lligat a allò més immediat que comparteixen: el territori. No només cada barri té la seva pròpia idiosincràsia sinó que cada persona en té una visió i una experiència singulars. Algunes de les primeres trobades les dediquem a posar en comú els recursos i els espais que les participants coneixen del seu barri, i aquells que no, però que els agradaria conèixer. També és un lloc per compartir opinions i fer-nos preguntes sobre el territori que habitem: què ens agrada del barri? Què no? Podem fer alguna cosa per canviar-ho?

2.1. Habitar els “palaus del poble”

Tot això també ens serveix, a les professionals, per fer-nos una idea dels llocs que són significatius per a cadascú i també per problematitzar les experiències, pensar en els perquè dels diferents graus d'arrelament o pertinença, i replantejar juntes la història i les característiques de cada lloc. Hi ha qui hi ha viscut tota la vida, d'altres hi han arribat fa poc; hi ha qui dona valor als serveis, d'altres, a la proximitat amb la família. Posar en comú tot això fa que, per a moltes, el territori agafi totes unes dimensions que abans no tenia.

Per explorar el territori ha estat clau el paper dels serveis municipals i els equipaments de proximitat i de les professionals que hi treballen, que ens han acollit durant aquest temps i que s'han animat a ampliar amb nosaltres la perspectiva comunitària en la manera de treballar amb la ciutadania. Barcelona és una ciutat rica en allò que el sociòleg estatunidenc Eric Klinenberg anomena *infraestructura social*: biblioteques, centres cívics, casals de barri, places públiques, uns serveis i

espais que ens ajuden a trobar-nos, a vincular-nos i a bastir ponts entre persones diferents. Són, com ell en deia, els “palaus del poble”, sense els quals, en l’era de la fragmentació i l’individualisme creixent, “la gent es queda tancada a casa, se separa dels veïns i, en el pitjor dels casos, fins i tot s’aliena i el projecte col·lectiu, la idea del *nosaltres*, comença a enfonsar-se”.

Algunes participants del projecte ja gaudien d’aquests espais i han exercit d’amfitriones per a la resta del grup. Per a d’altres, aquesta ha estat la primera vegada que entraven en un casal de barri, un centre cívic, una biblioteca... Fins ara, no sentien que aquests espais fossin per a elles, no s’havien atrevit a acostar-s’hi i a preguntar o, simplement, ni tan sols els coneixien. Tot això ens fa constatar que l’acompanyament és clau a l’hora d’establir vincles entre aquests espais i les persones. Cal tenir en compte, també, que moltes de les persones amb qui treballem han viscut situacions injustes o de profunda incomprensió per part del sistema i estan enfadades o se senten maltractades per l’Administració en general. És per això que aquest acompanyament ha de ser humà: és difícil que la gent prengui per ella mateixa la iniciativa d’apropar-s’hi. El vincle amb els llocs passa, d’entrada, pels vincles humans.

“Me ha gustado La Lleialtat Santsenca; no había entrado nunca, siempre pasaba por la calle... miraba los cristales, me llamaba la atención, pero no entraba porque no sabía lo que era”.

Natalia, de Sants

“He entrado en sitios del barrio que ni conocía, la Torre de la Sagrera y el Casal del Barri del Congrés”.

Martina, de la Sagrera

“No sabía que hay tantos recursos en mi barrio. Nunca antes había entrado en el centro cívico, en el casal... Solo iba a servicios sociales”.

Fátima, de Porta

Amb molts grups també hem visitat recursos públics més especialitzats i que existeixen a diversos barris de la ciutat, com és el cas de Konsulta’m+22, un servei que ofereix suport psicològic gratuït, o de VilaVeïna, un servei on informar-se de recursos dirigits a persones que han de cuidar d’altres persones. També hem visitat entitats socials i iniciatives ciutadanes, com un projecte de cuina comunitària al Mercat de Sant Antoni o el Rebot Solidari de Gràcia. Així mateix, hem conegut espais més alternatius i autogestionats, fruit de lluites veïnals, com Can Batlló o l’Ateneu Popular 9 Barris, que ens han permès reflexionar amb els grups sobre la importància de l’organització col·lectiva i la participació des de baix. Aquests només són alguns exemples dels recursos, les entitats i les experiències que hem conegut a diversos districtes de la ciutat.

En els espais comunitaris no hi hem estat mai soles, sinó que hem anat coneixent les persones que hi treballen i altres grups que també hi participen. En aquest sentit, les professionals hem intentat estar despertes al que anava passant i hem mirat de fer activitats i trobades també amb els grups de fora del projecte. Així, per exemple, amb el grup de Gràcia vam col·laborar amb el guarniment del carrer del Progrés; a la Sagrera vam participar en el diagnòstic comunitari del barri; a Torre Baró vam participar en el concurs de truites del casal; a Horta vam sortir de passejada amb el Centre Cívic Casa Grogga, i a la Trinitat Vella, amb el grup del Konsulta’m+22. El Grup d’Homes va participar en el dinar popular amb altres grups amb qui compartien espai a la cooperativa Impulsem, i a diversos barris vam participar en els iftars comunitaris organitzats per la comunitat musulmana durant el Ramadà.

També hi ha hagut moments per a la participació més reivindicativa: així, el 8 de març, amb motiu del Dia Internacional de la Dona Treballadora, el grup de Vilapicina va participar en una exposició de dones referents i el grup de la Trinitat Vella va crear pancartes per penjar-les al centre cívic. A més, un grup de participants del Poble Nou i de Vilapicina van participar en la manifestació de la tarda amb les educadores. Per a algunes, aquesta va ser la primera vegada que acudien a una mobilització popular.

“Nunca había ido a la manifestación del día de la mujer y también fue algo que me gustó y me impactó, o sea estaba más al corriente de lo que pasa en Barcelona”.

Amanda, de Sant Martí de Provençals

2.2. Més enllà del territori

Els grups han anat vivint canvis i s’han hagut d’anar adaptant al que passava. El mes de març moltes persones van deixar de venir a les trobades perquè van entrar als plans d’ocupació del projecte i, més endavant, moltes van marxar a fer formacions. Tot i que era bonic celebrar juntes els èxits de les companyes, de vegades això creava la sensació que el grup perdia força i feia que les persones que es quedaven al grup qüestionessin la seva pròpia situació personal. Per això, era d’una importància vital reconèixer i acompanyar el procés de cadascú. No sempre ha estat fàcil sostenir aquestes transformacions; hem anat navegant per les circumstàncies i, en alguns casos, ens hem replantejat el criteri amb el qual s’havien creat els grups inicials, cosa que ens ha portat a agrupar la gent en funció dels seus interessos, a més de per proximitat territorial. D’aquesta manera, s’han unit grups de territoris diferents, com ara Gràcia i Vilapicina, per tal d’aprofundir en el teatre de l’oprimit, o de quatre districtes diferents per tal d’aprofundir en l’expressió a través de la fotografia.

Tot i que l’obertura entre grups del projecte i la unió de les persones en funció dels seus interessos podia debilitar la voluntat de continuar generant teixit al territori, també feia créixer en les persones participants un sentiment de pertinença que s’estenia a tota la ciutat. La visita a la Sagrada Família (la sortida que les participants més destaquen) n’és un exemple paradigmàtic: un lloc que ha estat allà tot el temps que han viscut a Barcelona, però que moltes no havien tingut mai l’oportunitat de visitar per dins. L’accés al patrimoni cultural, que és de totes, també és clau per a l’objectiu de fer que les participants se sentin part activa de la ciutat, que és una de les línies implícites del projecte. Iniciatives com la d’Apropa Cultura, una xarxa de programadors culturals que s’uneixen per facilitar l’accés a la cultura a les persones en situació de vulnerabilitat de bracet de les entitats socials, ho han fet possible.

Seguint en la línia dels grups més enllà del territori, també destaquem la creació d'un grup exclusivament d'homes, al qual s'ha acompanyat des de l'abril fins al juliol. Des de les primeres sessions, ens va sorprendre la nombrosa participació d'homes en els grups, ja que les iniciatives de participació comunitària acostumen a estar integrades quasi exclusivament per dones i, en el cas dels nostres grups, tot i que la participació femenina continuava sent clarament la majoritària, el percentatge de participants homes i la seva constància en l'assistència ens va semblar un fet destacable.

La divisió sexual del treball, de la vida i del saber a les societats patriarcals assigna als homes un rol dominant en l'esfera productiva: la missió de liderar la família i d'obtenir ingressos materials per a aquesta i per a la comunitat. En canvi, el rol assignat a les dones queda reservat a l'esfera reproductiva: la cura de la família, de la llar i de la comunitat, i es carreguen sobre elles totes les tasques relacionades amb l'atenció als altres i la garantia de les necessitats no materials. La poca participació dels homes en les propostes comunitàries respon, en part, a aquesta divisió, i revertir aquesta dinàmica és un dels reptes de projectes com el nostre. Sigui com sigui, el fet que hi hagués un nombre important d'homes participant en els grups del projecte "Amunt!" ens obria una sèrie de possibilitats que crèiem que valia la pena explorar.

A partir d'aquestes reflexions i amb la pregunta "Per què penseu que les dones participen més que els homes en els projectes comunitaris?", vam convocar els homes del projecte a una primera trobada a la seu de la cooperativa Impulsem, al barri del Raval. D'aquesta primera trobada en va sorgir la proposta de col·laborar amb La Traginera, la Comunalitat de Ciutat Vella, amb un taller de fusteria que va durar dos mesos i en el qual vam construir uns mobles que després van passar a formar part del catàleg del Banc de Recursos Mancomunats del mateix territori. Un cop acabat el taller, que va servir per cohesionar el grup, vam continuar amb altres trobades grupals i diverses activitats, com aiguagim o un taller de serigrafia on vam estampar unes samarretes amb el logo del grup.

“Venir al grupo me ha gustado porque así no he estado solo todo el día. Además hemos hecho cosas para otras personas. Muchas gracias de verdad”.

Nikola, del Grup d'Homes

“El primer grup al qual vaig anar (la Sagrera) no em va agradar tant, només hi havia dones; no em va motivar estar allà parlant, tots explicant els seus problemes. Després sí que vaig participar en el Grup d'Homes. M'agrada més fer coses, fer *algo*, que asseure'm a parlar”.

Eugenio, del Grup d'Homes

Tot i que cada grup ha tingut la seva evolució particular i les seves pròpies transformacions, l'ampliació de la xarxa ha estat una constant, i això ha anat canviant la manera d'entendre els equipaments on ens trobàvem. Cada vegada més s'han anat percebent no com a llocs on anem a consumir activitats, sinó com a equipaments que són de totes nosaltres i on podem participar. S'ha afavorit que cada persona pogués anar trobant els seus propis interessos més enllà del grup i es pogués vincular a les activitats del territori d'acord amb els seus interessos individuals i, de fet, hi ha moltes participants que s'han vinculat a voluntariats i a entitats diverses.

Per posar-ne alguns exemples, podríem parlar de participants que s'han vinculat a equipaments com els casals de barri del Pou de la Figuera o del Congrés-Indians, el MACBA, el Centre de Vida Comunitària o la Biblioteca de les Coses del Poble Nou. També moltes participants s'han sumat als grups de la Xarxa de Dones Cosidores a diversos punts de la ciutat, com a Nou Barris, Horta o Sant Andreu. Així mateix, algunes participants de Sants han començat a participar en l'escola comunitària La Troca, i d'altres de Vilapicina ho han fet amb el grup Unit del Centre de Serveis Socials del barri. Aquests són només alguns dels exemples: seria impossible citar aquí cada porta que hem obert, cada vincle que hem teixit i cada llavor que hem plantat, els fruits de les quals es descobriran solament amb el pas del temps. El que sí que hem evidenciat és el fet que el coneixement del territori és inacabable i que no es tracta d'un lloc amb unes característiques fixes sinó que és permeable i canvia a mesura que l'habitarem i que cada subjecte té capacitat per a transformar-lo.

PART 3:

SEMBRAR ESPERANÇA

Millorar la capacitat d'autoorganització

Som la llavor que creix sota els estels,
la terra humida, les arrels,
el vent, la pluja i la memòria que perdura.
Som la gent que no es rendeix,
fràgils, humils, supervivents,
tota una vida a la deriva,
amb l'esperança entre les dents

X. Sarrià

Al llarg del projecte, s'ha acompanyat les persones participants perquè descobrissin un altre rol i se les ha considerat subjectes actius capaços d'organitzar-se amb altres des d'un lloc horitzontal. A poc a poc han anat veient que el que passava en els grups, setmana rere setmana, depenia de totes nosaltres, i és per això que s'ha passat d'un "vinc al grup perquè em diguin què he de fer" a "vinc al grup a participar i a proposar; a construir i a crear entre totes".

Amb la intenció de millorar la capacitat d'autoorganització de les persones participants, hem promogut petites accions amb un cert impacte en la comunitat mateixa. Per exemple, en el cas de Sant Andreu, hem col·laborat amb l'hortet del centre cívic construint uns testos de fusta i plantant unes plantes; en els grups del Poblenou i de la Pau s'ha gravat un pòdcast; en el Grup d'Homes s'han construït uns mobles per donar-los a un banc de recursos; el grup de Vilapicina va organitzar un taller de lectura en veu alta, etcètera. Són petites accions que requereixen un disseny, una planificació, un repartiment de tasques i rols; en definitiva, una organització col·lectiva.

En aquesta línia, al llarg d'aquests mesos hi ha hagut diverses comissions formades en igualtat de condicions per professionals i participants del projecte amb la finalitat de dur a terme determinades activitats. Per posar-ne dos exemples, es va organitzar la Festa de Primavera del projecte, un esdeveniment que va tenir lloc a la Casa de l'Aigua de la Trinitat Nova el 9 de juny i que requeria una organització complexa per tirar endavant la dinamització dels espais (pinta-cares, taller de ball, taller de pintura, espai de reflexió), l'encàrrec dels materials necessaris (carpes, taules, pintures), el disseny de les invitacions, la difusió, etcètera. Una altra experiència per a la qual va caldre una planificació conjunta entre participants i professionals va ser l'explicació del projecte a estudiants del Màster de psicopedagogia de la Universitat de Barcelona, en el marc d'una assignatura d'educació per a persones adultes, convidats per la Cèlia, directora del Centre Cívic Torre Llobeta, on ens trobàvem amb el grup de Vilapicina.

Finalment, s'ha organitzat, en col·laboració amb l'IGOP (Institut de Govern i Polítiques Públiques), una formació en lideratges en què han participat quinze persones. Al llarg de dos caps de setmana, les persones han conviscut gairebé 24 hores i han treballat en l'organització col·lectiva i el creixement dels membres dins el grup a través d'una metodologia d'aprenentatge vivencial. A més, s'han visitat projectes de lluita i organització col·lectiva com la PAH o Can Masdeu, que han estat inspiració de com amb la força de totes es construeixen alternatives.

“Considero muy oportuno el hacernos conscientes desde el primer momento de nuestra interdependencia dentro del equipo para que cada uno haga en todo momento su aportación en beneficio del grupo y en el suyo propio (lo que es bueno para la Colmena es bueno para la abeja)”.

Pedro, de Poblenu

El camí de l'acció comunitària es cuina a foc lent i és per això que ens ha faltat temps per poder donar continuïtat als projectes i fer totes les connexions necessàries al territori per tal que allò que s'ha generat no es perdi i que tingui relació amb el que ja passava abans que nosaltres arribéssim. També és complicat, davant d'unes circumstàncies plenes d'inseguretat i precarietat de les persones amb les quals hem treballat, fer possible l'autogestió dels grups. Tot i així, i com ja apuntàvem a l'inici, aquest no és un relat de progrés i no creiem que l'èxit de l'aprenentatge es pugui valorar en termes d'accions aconseguides.

Podríem dir que moltes participants han viscut una experiència de participació significativa i han trobat en els grups un espai de refugi, de confiança, de referència, on sentir-se part d'una petita comunitat amb la qual s'han compromès en menor o major mesura, i que s'ha teixit un respecte envers l'espai i la resta de companyes. Pensem que l'autoorganització també depèn de la consciència dels drets propis i de la importància de reclamar-los col·lectivament, un aspecte en el qual també hem insistit al llarg del projecte.

La consciència dels drets propis va estretament lligada a l'accés a la informació, que sovint es veu molt dificultat per la bretxa digital. I en aquest sentit és clau tenir un espai de trobada on compartir, cara a cara, les informacions que afecten totes aquestes persones i on empoderar-se: si totes tenim el mateix problema, potser el problema no el tenim nosaltres sinó el sistema.

“Es importante conocer mis derechos. Yo sé que si denegan algo, yo puedo reclamar. Ahora sé que puedo ir a sitios para pedir más cosas. Habilidad de reclamar e ir a por lo que tú quieres, no tener miedo. Ha sido un gran crecimiento personal”.

Felicity, de Ciutat Meridiana

“Juntés som més fortes. Podem parlar el mateix idioma, ens ha servit molt com a grup d'ajuda mútua. Un coneix un recurs i el comparteix; l'altre sent la necessitat d'expressar com se sent i tothom l'escolta, i així anem fent”.

Maria, de Sants

En acabar el projecte, les participants expliquen que estan duent a terme, voluntàriament, la tasca d'explicar a altres persones del seu entorn proper els recursos que han anat coneixent, i que informen sobre beques, prestacions, activitats que es poden fer als equipaments... En definitiva, que d'alguna manera s'han convertit, també elles, en agents comunitàries.

“El proyecto es como piedra en el agua y las ondas y círculos. Se va expandiendo. Tiene influencia para toda la gente”.

Olha, de Vilapicina

“He salido, y ahora con la acción comunitaria que hice en el centro cívico, estoy que parezco un radar, en mi barrio. Me fijo en las personas mayores que viven, si están solas... Esas cosas”.

Loli, de Vilapicina

MÉS ENLLÀ DEL PROJECTE: ALGUNES REFLEXIONS

Són moltes les reflexions i les preguntes que s'obren en acabar aquest projecte i creiem que és necessari, almenys, encetar-les per poder continuar pensant en l'acció comunitària de projectes futurs.

El projecte "Amunt!" plantejava, d'inici, una atenció integral de les participants amb un únic canal d'entrada a tots els itineraris, que no sempre s'ha donat i que ha comportat la confusió de moltes participants, que rebien propostes i instruccions per part de moltes professionals diferents al mateix temps. Al nostre entendre, això hagués pogut funcionar millor amb una millor coordinació inicial per part de totes les implicades en el projecte des de l'inici. D'altra banda, els tempos dels procediments administratius relatius a la concessió de contractes també han jugat en contra nostra, fet que ha suposat que gairebé en les tres primeres parts del projecte no tinguéssim els recursos econòmics necessaris.

D'altra banda, en algunes ocasions ens ha donat la sensació que, dins del projecte, l'acció comunitària no s'ha entès com una part important. Entenem que els problemes de les persones amb qui treballem estan travessats per qüestions econòmiques i materials i que part de la solució exigeix necessàriament un abordatge laboral i formatiu. Tot i això, creiem fermament que la conjugació d'una intervenció integral que hagués inclòs l'acompanyament comunitari no com un complement sinó com un eix vertebrador del projecte hauria obtingut millors resultats. A la pràctica, en ocasions hem ocupat un segon pla i hem tingut la sensació que per a alguns professionals (i, per tant, també per a alguns participants) hem estat el "mentrestant", allò que es feia mentre no començava el que s'hauria de considerar important: els plans d'ocupació o les accions formatives.

Pensem que, de cara a experiències futures, caldria corregir alguns elements. El primer té a veure amb els temps d'execució: no és possible desplegar tantes accions i tan diverses en tan pocs mesos. La gent no sempre ha pogut rebre una atenció integral social, laboral, formativa i comunitària, sinó que sovint ha hagut de triar en quina d'aquestes branques volia participar. Això també ha generat sensacions d'indecisió o de frustració entre algunes persones que no sabien si estaven prenent la decisió correcta entre totes les opcions que tenien per triar i altres que havien de descartar. El segon element que entenem que cal corregir és el de la coordinació. En el projecte "Amunt!" hi han participat diversos equips i, tot i que hi ha hagut coordinació entre professionals, especialment entre algunes branques, ha mancat una coordinació general del projecte i un contacte fluid entre els professionals que intervenien amb les mateixes persones. No és normal que, un mateix dia a la mateixa hora, una persona tingui tres convocatòries del mateix projecte. Una proposta de millora seria, per exemple, que no hi haguessin equips especialitzats diferents treballant per separat, sinó

"Los tiempos no siempre se adaptan a los ritmos de la vida. Cierta presión por cumplir y no por la calidad del hacer. Demasiadas convocatorias, muy ambicioso todo en medio año. Se me solapaban las cosas".

Sara, de Sants

crear un únic equip interdisciplinari (social, laboral, formatiu i comunitari) que compartís un mateix espai. Per millorar l'operativitat, podria haver-hi un equip interdisciplinari a cada districte.

Més enllà d'aquestes propostes de millora, valorem altres aspectes d'una manera molt positiva: en primer lloc, les trobades en espais informals, on les relacions que s'estableixen amb les participants del projecte són molt menys formals i donen peu a una proximitat que no es troba en altres centres d'atenció a les persones, com poden ser els serveis socials. Trobar-se en aquests espais pot tenir un efecte desestigmatitzador; s'igualen totes les persones que s'hi troben, tant si tenen necessitats econòmiques o problemes concrets com si no.

L'elecció d'aquests espais, sumada a la voluntarietat de la proposta, està estretament lligada a una nova perspectiva en la manera de treballar amb les persones que pretén ser més propera, de ciutadana a ciutadana, per facilitar el vincle i, en conseqüència, el treball educatiu.

“Es muy bueno que no haya sido obligatorio, porque eso hubiera cambiado todo. Lo importante en las relaciones es que no sean forzadas, que nazcan de la voluntad. No te puedes insertar obligatoriamente en un grupo. Yo he venido cuando lo he necesitado y lo he disfrutado, pero agradezco no haber estado obligada. A la hora de socializar tenemos diferentes necesidades”.

Marta, de les Corts

“Me sentí con mucha red, cercanía. Sentir que no soy un número, soy una persona. Lo mejor las relaciones interpersonales que logras, conocer gente. Leti, Núria, Andrés, Eli, todos muy cercanos”.

Sara, de Sants

Un altre aspecte positiu que cal destacar dels espais comunitaris és que poden ajudar a trencar barreres i a canviar la mirada sobre el propi barri i sobre el veïnat, i poden ajudar a trencar prejudicis perquè són llocs on ens trobem persones d'orígens, cultures i religions diferents i intentem que tothom participem en igualtat de condicions. En general, posar en comú les reflexions sobre el lloc on vivim obre la porta a pensar en la ciutat com un lloc on es desplega la nostra vida: on creixem, on aprenem, on ens relacionem, on estimem.

Això, inevitablement, ens ofereix la possibilitat de plantejar-nos de quina manera volem que siguin les condicions en les quals això passa; d'imaginar alternatives més justes davant dels discursos apocalíptics que clamen que no hi ha futur, i d'alimentar l'esperança, una empresa que passa no només per propiciar els espais de trobada, celebrar les cures i fer-ne bandera, sinó per reclamar mesures de conciliació reals, per posar de manifest la duresa del mercat laboral, el racisme institucional, la vulnerabilitat de les persones migrades, i per reclamar la urgència de posar a l'abast de les persones els recursos que calen per revertir la situació.

Formar part d'aquest projecte també ens ha dut a reflexionar sobre el nostre paper com a professionals i sobre el lloc on hauríem de col·locar-nos per poder facilitar el diàleg necessari perquè hi hagi aprenentatge.

Com diu Marina Garcés, confiem, sobretot, en la força transformadora de l'aprenentatge, en el fet que quan es viuen i comparteixen determinades experiències, el seu rastre i les seves conseqüències sobre nosaltres són irreversibles, i que aprendre “no és reconèixer-se en una identitat ja establida sinó transformar-nos junts a través de l'experiència compartida”. És per això que ens hem posat en joc: hem tocat l'altra persona i ens hem deixat tocar. També nosaltres hi hem deixat, en els grups, una part de nosaltres mateixes, de la nostra història personal, del nostre ser i el nostre estar, i és per això que també nosaltres ens hem transformat.

En massa ocasions al llarg de la història, el que ha fet l'educació ha estat imposar una escala de valors, una concepció del món a persones que en tenien d'altres. Per això, ens sembla essencial buscar fars que ens guiïn en la nostra pràctica educativa, com ho fan les paraules de Paulo Freire: “El més important és saber escoltar i respectar allò que s'escolta. Saber veure i respectar allò que es veu. L'única manera d'educar és aprendre; el que de veritat ensenya és aquell que aprèn. S'educa aprenent”.

Ajuntament
de Barcelona

PROJECTE
amunt!

Avancem amb tu
cap a noves
oportunitats

Amb el finançament de la Unió Europea
NextGenerationEU

GOBIERNO
DE ESPAÑA

Pla de Recuperació,
Transformació
i Resiliència